

A HADVEZÉR, A KATONA ÉS AZ ÁLLAMVEZETÉS

HADVEZÉR SZÓ a maximumát jelenti annak, amire egy kiművelt katonai agy velő képes. A harctéren győzelmekkel szerzett koszorú, amely a sors által erre kijelölt katona addig való munkáját, életművét koronázza.

Hangsúlyozom a szó súlyos voltát, mert a köznyelv hajlamos az általánosításra. Könnyen nevez ki hadvezéreket, holott nem minden derék harcos hadvezér. Amint nem művész a legjobb mesterember, vagy az élet sokrétű foglalkozásának bármilyen lelkes munkása sem, ha az eredmény csak átlagos, ha sors a többhöz és jobbhöz szükséges erőt nem adta meg neki.

Ez a bizonyos erő, ez a meg nem határozható valami, gyönyörködteti művészi produktumaival az igényesebb szemlélőt, ez fűti az alkotót, a művészt, hajtja és ösztökéli mind újabb és tökéletesebb munkára.

Nevezzük ezt az erőt intuíciónak, megézésnek, meglátásnak, géniusz-nak — közömbös.

A hadvezér munkáját, a hadvezetést hadművészetnek is szokták mondani. Ez az allúzió, ha közérthető is, talán nem egészen helytálló, mert a katonai géniusz megnyilatkozásának egészen mások a feltételei, mint például az ábrázoló művészeté vagy a zeneköltészeté. Egy síkon, a magasabb szellemiség és lelkiség síkján azonban találkoznak. Innen szemlélik a formálandó matériát. Szoktuk azt is hallani, hogy az igazi művész független ember, aki csak magának, csak művészetének él, sőt valóban nagy alkotásainak ez a titka.

A hadvezér, aki a történet embere — a sors ily kedvezését nem ismeri. Műhelyének nincsenek elhatároló falai; nem holt anyagot kelt életre, nem papírra vetett hangjegyekből teremt örök melódiát. Katonái húsból és vérből való emberek. És mindnyájan tudjuk, hogy az ember a legnehezebben kezelhető „anyag“. A hadvezér katonái kezébe különféle fegyvert ad, ezek mozgását formálja, igazgatja, ellátásukról gondoskodik, ő a lelke, a szíve annak az embertömegnek, amelyben gazdag és szegény, fiatal és Öreg harcos egyesül olyan harmóniában, amelyből sorozatos küzdelmek, sikerek és balsikerek változata végén kicsendül a győzelem himnusza. Mindezt nem önmagáért, nem a maga kedvéért teszi — hanem a közös jóért, a köznek hoz adozatot.

De milyen legyen ez a hadvezér? Sokrates e kérdésre így válaszolt:

„Minden hadvezérnek tudnia kell, hogy katonáit miként ruházza, élelmezze és szerelje fel mindennel, amire a harcban szükségük van. Legyen haditervek kiagyalására termékeny agyvelő és maga az élő energia, ha azok gyakorlatias végrehajtására kerül sor. Legyen fáradhatatlan, éleseszű figyelő; jólelkű és kegyetlen; egyszerű észjárású és agyafűrt; pandúr és betyár; pazarló és fősvény; nagylelkű és kicsinyes; vakmerő és óvatos.

Mindezek és sok más tulajdonság jellemezzék: akár a saját énjéből fakadnak ezek, akár tapasztalat révén, másoktól leste el őket. Természetes, hogy járatosnak kell lennie a haditudományokban. E mellett különösen a fegyelmezéshez értsen, mert a fegyelmezetlen tömeg éppoly kevéssé hadsereg, mint ahogy a halomra hányt építőanyag sem épület.“

Ebben a nagyon is húsrá és vérré emlékeztető fogalmazásban ne ütközzünk meg az ellentétes tulajdonságok tömeges felsorolásán. Hisz tudjuk mindnyájan, hogy ugyanaz a katona, akit békében példás magatartásra nevelünk, akit a legkisebb rendzavarásért szigorúan megbüntetünk, háborúban a legádázabb kézitására kényszerül.

Sokrates általános emberi tulajdonságokra alapított meghatározása ma is élő. Nem érdektelen azonban egyéb véleményeket is felsorolni.

Clausewitz, a német katona-filozófus, energikus, erős jellemű embernek kívánja adni a hadvezéri pálcát, akinek lelkében kiolthatatlan, másokat melegítő tűz ég: a szellem örök fénye, a bátorság ereje. Ha ez a tűz kialszik, a tömeg irányítója, a hadvezér lealjasodik, eltűnik a tömegben, amely megriad minden veszélytől, mert nincs szégyenérzete. E tömeg cselekvése állatiasan ösztönös és kicsinyes létfenntartássá válik, mint a veszélybe került nyájé.

A kiolthatatlan tűz azonban csak azokban él, akik minden tapasztalat, tanulmány és gyakorlat után is saját meggyőződésük, belső sugallatuk hangjára hallgatnak s nem válnak értéktelen epigonokká. Epigon ritkán képes arra a merészségre, amely a jó hadvezér vezette sereg minden harcosának legfőbb erénye. Majmolási vágya, mások utánzása, annyira megtéveszti, kifárasztja, hogy vagy nem ismeri fel az alkalmas pillanatot — vagy nincs már ereje rá, hogy üstökön ragadja a szerencsét.

Schlieffen német tábornagy szerint sokszor csalódik az az uralkodó, aki azt hiszi, hogy fővezérré kinevezett katonáját ezzel már hadvezérré is avatta. Hadvezéreket nem lehet sem nevelni, sem kinevezni, azok születnek. Példákkal szemlélteti megállapítását. Elsősorban Dávidra, Hannibálra hivatkozik. De Julius Caesar, Nagy Sándor, Nagy Konstantin, Cromwell, Wallenstein, Nagy Frigyes, Napóleon is mint egy magasabb küldetés végrehajtói hittek hadvezéri missziójukban. Ez a tudat képesítette őket csapások elviselésére, a nehézségekkel való gyors megbirkózásra. A hadvezér küldetés-szerű feladata, — hogy legyőzze az ellenséget, amelyről még nem tudja, hol áll, milyen erős, merre megy és mit akar. A vérbeli hadvezér e gondolat megszállottja, bármikor ébredjen is tudatára küldetésének. Mint érdekes bizonyosságot említi Schlieffen Hannibált, aki már 9 éves korában fogadalmat tesz a rómaiak megsemmisítésére és Napóleont, akiben ismeretlen tűzértiszt korában is már égett a „feu sacré“: a szent tűz.

Ennek a magasabb küldetések a lázas tudata égette fiatal huszártiszt korában Görgey Artúrt, mikor kis helyőrségekben arról panaszkodik, hogy sivár a katona békeélete: „Varga, aki nem varr csizmát“, holott tetterőben egy világra valót érez magában. Folytathatnék ezt a felsorolást, hivatkozhatnánk Zrínyire, a vezérlő fejedelem vallomásaira, de nem szükséges. A kifejezőmódok változnának csupán, a lényeg az maradna, amit Sokrates-től tanultunk. A kérdés összetett, a válasz szintén nem egyszerű. A komplexumból kiragadjuk a hivatástudatot és annak gyakorlati megnyilatkozását. Ez a kettős egység, az ok és okozat, a vizsgálódás lényege. Hivatástudat nélkül nincs hadvezér, de ez minden művészi értéktobblet indítója is és ezen a tényen a kortársak véleménye mit sem változtat; — a hívő lelket sem zavarják az istentagadók agyarkodásai.

A hivatástudat gyakorlati megnyilatkozása, különösen a hadvezetés terén, talán még jobban hozzáigazodik a kor szükségletéhez, a valódi élethez, mint az élet, vagy művészet más megnyilvánulásaiban.

Minden kor más eszközökkel, más fegyverekkel visel hadat. A technika vívmányait sokszor előbb hasznosítja a hadvezetés, mint a gazdasági élet. Ehhez képest a jó hadvezér nem vezethet néphadseregeket, ha nem gondoskodik idejében mindenről, amire a harcban szükség van, hisz tudjuk, mennyi anyag, fegyver, stb. mozgatásával jár az ily hadseregek minden hadművelete.

Milyen emberi külsőben, habitusban él eddigi tapasztalatunk szerint a hadvezér hivatástudata? Erre sem könnyű válaszolni, mert itt is az ellentétes példák százait ontja a hadtörténelem.

A hadvezér független az életkortól, a külső megjelenéstől, még a vasegészség sem mindig tulajdona. Az ellentétek körének teljessége végett arra is van számos példa, hogy az illető nem volt az ortodox hadiszabályok mértéke

szerint kiművelt katonai agyvelő, hanem közlegényi sorból nőtt ki. Talán egy emberöltő hadjáratain át, borjújában hordta magával a hadvezéri pálcát, hogy az utolsó döntő csatákban ő vezesse győzelemre bajtársait.

Ezt tudva és mondva mindig eszembe jut egy ismert magyar filozófus kijelentése: „Minden józan és félig-meddig gondolkodó ember magától, saját élete küzdelmeit figyelve jön rá azokra a filozófiai igazságokra, amelyek diák korában annyi fejtörést okoztak neki s amelyek nem mindig egyszerű, tudományos meghatározására mi filozófusok oly büszkék vagyunk.“

Egy nyugati katonai író — Wavell tábornagy — szellemes megállapítását idézem a hadvezér életkoráról: „Nehéz megmondani, mikor szűnik meg egy hadvezér veszedelmes volta ellenfelére és dón juani mivolta a gyengéd nemmel szemben.“

Schlieffen oly hadvezérekre hivatkozott, akik nagyrészt fiatalon szereztek babért, viszont Hunyadi János — akinek emlékére szólnak meg délben az egész keresztény világ harangjai — csaknem 60, Marlborough 61, Turenne 63, Moltke 66 éves korukban aratták legszebb győzelmeiket. Moltke hírnevét 70 éves korában újból megerősítette, ő, a nagy hallgatag egyébként a Haudegen-típus szöges ellentéte, mert fiatal vezérkari tiszt kora óta nem szolgált csapatnál. (A német birodalom ennek mégsem látta kárát.)

A külső megjelenéssel röviden végezhetünk. A lelki tényezők túlsúlya annyira nyilvánvaló, hogy sokszor nagyobb hatása van még a szép külső iránt fogékony tömegre is — különösen a csatatéren — a robusztus, marcona, mint a szép vagy e réven nőhódító férfi típusnak. Sőt, nem egyszer a katonáival tábori nélkülözésekben, véres csatákban összeforrt, törődött, inkább rút, mint szép külsejű vezért valóságos nimbusz övezte. 1848/49-es szabadságharcunk erdélyi hadvezére, ifjúkorunk legendáinak Bem apója, a félszemű, félkarú és epilepsziás Nelson, a trafalgári hős, példázák legjobban ezt a tapasztalati tény.

Utóbbi egyben a ma mindenütt megkívánt egészségi posztulátum szabályát megerősítő kivétel. Viszont a hadvezérrel szemben támasztott erkölcsi követelmények egyik kiváló képviselője. Német hadtörténelmi méltatója írja róla: „Es herrschte guter Geist auf seiner Flotte“, hajórajja lelkesedett érte.

Már hadnagy korában hős akar lenni, bízik a Gondviselésben, hogy ehhez erőt ad neki. Vezető állásaiban is ugyanez a nemes becsvágy a főtulajdonsága; végül, győzelmes csatában súlyosan megsebesülve, nyugodtan megy a halálba, mert megtette kötelességét.

Korszerű néphadseregek vezetésében sokan *conditio sine qua* nőnként kívánják meg a hadvezér robusztus egészségét. E feltételnek, nézetük szerint, az öreg hadvezérével hasonló intuícióval bíró fiatal ma inkább megfelel. Ugyanígy vélekedik az említett nyugati katonai író is. ő hasonlattal magyarázza felfogását. Valamelyik hadseregben új gyalogsági löveg átvételekor azt kívánták, hogy magas templomtoronyból való ledobás után a löveggel azonnal löni lehessen. írónk szerint a hadvezérnek hosszú hadjáratok folyamán sokkal több és nagyobb testi és lelki inzultust kell elviselnie, mint amilyent a holt lövegtől kívántak meg s ezt inkább bírja meg a fiatal, mint az öreg szervezet.

Nézetem szerint mi, kortársak aligha lehetünk a kérdés tárgyilagos eldöntői. Kerülni kívánom a szubjektív vonatkozásokat, de eddigi változatos katonai pályám tapasztalatai alapján mégis azt hiszem, hogy a hadtörténelem újból méltathatja majd a különböző életkorok képviselőinek hadvezéri egyéniségét és tulajdonságait.

Az azonban nem lehet vitás, hogy túlságosan érzékeny lelkű, habozó természetű emberek, legyenek azok bármily tehetséges és képzett katonák,

nem ütök meg azt a mértéket, amellyel a hadtörténelem nagyjait mérjük. A sok ellentét vizsgálata reális szemléletre s gyakorlati útmutatásra készítet. Moltke tanítása és közismert mondása: „Genie ist Arbeit, — auf die Dauer hat nur der tüchtige Glück“, állandó hadtörténelmi tanulmányt, lelkiismeretes önvizsgálatot követel meg még a sors kiválasztottjaitól is.

Zrínyi Miklós két évszázaddal korábban ugyanezt tanította, ő ítélte el elsőnek azt a magyar példabeszédet, amely bolond dolognak mondta a papírosból való hadakozást. A vitéz hadnagytól megkívánta az idő és körülmények megszabta helyes magatartást. Erre pedig csak a történet lapjainak forgatása tanítja meg. S lehet-e nemzeti önbizalmat nála „korszerűbben“ fokozni, amikor megmondja: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, ha az őt megillető helyre tesszük a katonai fegyelmet (militarem disciplinam). Zrínyi tanítása ránk nézve azért is örökérvényű, mert ő nemcsak pennával, hanem szablyával írta be nevét történelmünkbe. Még korábban Mátyás király, aki értett valamit a hadviseléshez, óva intett a hadtörténelem elhanyagolásától. „Ha a mi korunknak volnának olyan katonái, mint az óvilágnak “ s ha mi a hadban oly képzetek volnánk, „bizonyára nem nyert volna a Törökbirodalom olyan roppant kiterjedést“. Beszél az ókor hadigépeinek és hadifelszerelésének fejlett voltáról. A katonai emberanyag helyes megválogatására gondosan ügyel. (A helyes idevágó elveket különben Zrínyitől is halljuk.) Máskor így folytatja elmélkedését: „Senki sem lehet annyira esztelen, hogy magát — álljon bármilyen bajnok hfrében — Hannibál vagy Nagy Sándor, Scipio vagy Julius Caesar fölé helyezni, sőt azokhoz még csak hasonlítani is merészelje.“

Mátyás serege jó, harcedzett, fegyelmezett volt. Bizonyára ez a körülmény, a fegyelemre való emlékezés ihlette meg a nemzetnevelő Széchenyit, amikor nem azért sajnálja a nagy király elmúltát, mert „oda az igazság“, hanem azért, mert Mátyás ráncba tudta szedni a magyart.

Ha ma azt kérdeznék tőlem egy katona, mit tanulmányozzon, nyugodt lelkusmerettel mondanám neki: a hadtörténelem, vagy akár a tengeri hadviselés bármelyik fejezetét. De ne csak azt kutassa, miként vívták meg ezt, vagy azt a győzelmes csatát vagy hadjáratot. Figyelmét ezek előkészületei se kerüljék el. Ismerje meg, hogyan nevelte a hadvezér katonáit, milyen és mennyi hadiszer, élelem, szállítóeszköz, stb. kellett a győzelem kivívásához; milyen volt a terep, rajta az utak, milyen az időjárás, az egészségügyi viszonyok, milyen térképeket használtak stb. Az ellenfél hasonló részletességgel való tanulmányozása és a két szemközt álló hadvezér jellemének, intézkedéseinek elemzése ugyancsak hasznos tanulsággal jár.

Ez az a fejezete a hadi mesterségnek, amely a hadvezér és katonái viszonyának vizsgálatához vezet.

EZ A KÉRDÉS SEM egyszerű. Konvencionális meghatározás szerint a katona olyan, amilyennek nevelték, vagy még egyszerűbben: amilyen a gazda, olyan a szolga. De vajjon megadatik-e minden hadvezérnek, hogy már a hadviselés előtt maga nevelje seregét? A hadtörténelem, de különösen a mi századunk harcainak ismerete sokszor nemet mond. Tehát e kérdés taglalásánál is általános elvi síkon kell maradnunk. Csak az ideális követelmény felrajzolása lehet kötelességünk. A katona, az ember lelkének ismerete, azaz iránytű, amely nem vezet útvesztőbe.

Kezdjük a hadvezérrel — hisz ő a lelke, első katonája seregének. Érte ő felelős. Tudnia kell, hogy mit akar s hogyan érheti el célját. Mióta megszületett a vezérkar intézménye, ez támogatja munkájában. Ez a tény azonban nem csökkenti felelősségét, mert a legdrágább kincsnek, a nemzet vérének ő marad a sáfára. Ezt nem lehet eléggé ismételni. A jó hadvezérnek

ehhez képest gondja lesz rá, hogy elsősorban vezér legyen és ne ő dolgozzon vezérkara helyett. Nem túlzás, ha megállapítom, hogy ez a munkája nem nyerné meg Sokrates tetszését.

De arra is vigyázni fog, hogy a vezérkar vele együtt mint egy ember álljon a sereg élén, s vezérkara ne legyen válaszfal vezér és katonái között. „Amit a csapat, sereg és a hadvezérnek alárendelt alparancsnokok minden távolból jött elismerésnél és érezhető gondoskodásnál többre tartanak, amit a hadvezértől csaknem elvárnak, az a gyakori személyes érintkezés. A tömeg bármilyen fegyelmezett is, vezetésre, állandó lelki gondozásra szorul. Egy vezér se vezérkara szemével lássa csapatait. Jó, ha kevesebb időt tölt az íróasztalánál és többet csapatainál. Ez a vezetés titka. Minden hadvezér ismerje alvezéreit, jellemüket, vérmérsékletüket, erőnyeiket és emberi gyengeségüket. E szerint ad nekik önálló feladatot, vagy irányítja őket közvetlenül, nagyon sokszor személyesen.

Ugyanez vonatkozik a tisztikarra is, amelynek vezetése inkább lehet egyéni, mint az egyszerű katonáké. A tisztikar műveltsége, nevelése, iskolázottsága, hazafias érzése, jó részt hivatásos katonamivolta révén a megértő, jószemű hadvezérnek sok gondot nem okoz. Előléptetés, kitüntetések — különösen az igazságosság lehetőségének emberi keretein belül, jó hatással lesznek. A kölcsönös megértés a köteles subordináció mellett sem nélkülözhetetlen tényező.

De mi az, ami az egyszerű katonát halálmegvetéssel tölti el, mi az az erő, amellyel legyőzi létfenntartási ösztönét? Eddig úgy tudtuk s reméljük így is van: a fegyelem, a dicsőség utáni vágy, a hagyományokhoz való ragaszkodás, a haza ügyének szolgálata s e szolgálatban feltétlen odaadás, kritika nélkül való bizalom egy emberben: a hadvezérben.

Mi az, amivel a fentiek mellett a hadvezér ezt különösképpen megnyerheti? Semmiesetre sem a népszerűségelhajzás. Jó, de nem szükséges, hogy a vezér népszerű legyen. Legyen tekintélye és becsüljék. Ez teljesen elég. Ennek elérésére nem kellene mindig sikerek, még csak vállveregetés, vagy különleges jutalmak sem. Ha a katona érzi, hogy talpig férfi az, aki ügyes-bajos dolgaival törődik, ha azt látja, hogy hadvezére vele van, megszítja sorsát, ha egy filozófus nyugalmával, a vérbeli katona fegyelmezett-ségével hallgatja a jó és rossz híreket és töretlen harci kedvvel akar úrrá lenni a nehézségeken: akkor ezeken úrrá is lesz, mert katona i nem hagyják el.

A katona nem azért szökik meg a harcterről, mert veszett ügyért harcol, mint ahogy nem is azért megy rohamra, mert ebben a nehéz pillanatban tudja, egyedüli gondolata az, hogy igazságos ügyet véd. Megfutamodik, mert gyenge, rohamra megy, mert erős, vagy mert vezére vasakarata erőssé tette.

Görgey a bányavárosokon át vonul vissza, harcokban szervezi újjá és képezi ki Schwechatra emlékező seregét. Majd a Tisza mentéről előretörve megvívja a diadalmas tavaszi hadjáratot. Súlyos fejszével is ő az, aki az élen áll. Azután erőltetett menetekkel, állandó harcban, súlyos nélkülözések közepette siet egyesülni a déli hadsereggel. Amikor mindez hiábavaló, fegyelmezett sereget vezet Világosra. Katonái ide ugyanolyan megadással követték, mint amilyenel megvívták volna vele az utolsó önfeláldozó csatát.

önmagát becsüli az a katona, aki ellenfele katona mivoltáról, a katona máshol is tisztelt becsületéről, nem feledkezik meg. Az ellenség ócsárlása, különösen harctértől távol élők részéről, inkább visszataszító, mint lelkesítő vagy bátorító hatással van az egyszerű ember lelkére. De ez felesleges is. Hisz az a katona, aki naponta szemben áll ellenfelével, úgyis tudja kivel van dolga. Tehát: amíg a katonai titoktartás mást nem kíván, kinek-kinek értelmiségi fokához képest kell tudnia, vagy ha úgy tetszik, lehet vele közölni mind-

azt, ami elmondható. Más fejezetbe tartoznak azok az intézkedések, amelyek a híradóeszközök fejlődésével újabban napirenden lévő bomlasztó és valótlan hírek közömbösítésére nélkülözhetetlenek. A jó vezetés azonban itt is mértéktartó lesz.

Lovas nemzetnek tartatunk s így bizonyára megértjük az alábbi hasonlatot: a hadvezér és a katonák viszonya olyan, mint a lovasé és lóé. A ló állandóan ellenőrzésre, fegyelmezésre szorul, néha bátorítani, biztatni kell. Istállóban drága paripaként kell kezelni, kint a pusztán nem szabad kímélni. A ló nemcsak azt érzi meg, hogy jó-e a lovasa, de azt is tudja, határozott vagy gyenge jellem-e, bátor-e vagy gyáva. A legjobb lovasok nem mindig azok, akik a lovat ok nélkül kímélik.

Lehet, hogy a hadvezér (különösen, ha csak kinevezett vezér) néha sikerrel hiteti el előljáróival hadvezéri mivoltát s azok el is ismerik ily kvalitásait. Alárendeltjeit, seregét aligha tudja megtéveszteni. Azokat csak akkor győzheti meg kiválóságáról, ha valóban hadvezérként viselkedik, ha csakugyan a sors küldöttje.

A HADVEZÉR ÉS AZ ÁLLAMVEZETÉS viszonyával óriási irodalom foglalkozik. Ennek ismertetésétől most eltekintek. Szeretném a kérdés velejét egy rövid mondatba foglalni: a katona ne politizáljon, a politikus ne akarjon katona lenni, ne avatkozzék a hadviselésbe.

Hogy szómat félre ne értsék, ismételnem kell a hadvezér és vezérkara, a hadvezér és katonái viszonyáról mondottakat. Azaz még egyszer meg kell mondanom? hogy a hangsúly a helyes szereposztáson, munkamegosztáson van. A hadvezér vezet, a vezérkar tervez, a csapat a vezér (és vezérkara) parancsai alapján végrehajtja a terveket. A felelős a vezér. Az eredmény akkor teljes, ha kifelé a munkamegosztás nem látható, ha a sereg egy emberként vívja ki vezérével az élen a győzelmet.

Az egész világ unalomig, de nem alaptalanul és feleslegesen ismételve, hogy a háború — hadviselés — a politikának más eszközökkel való folytatása. Ha ehhez képest osztjuk meg a szerepeket, akkor nyilvánvaló, hogy a háború céljának meghatározása: az ellenség — ellenfél — megjelölése, a háborúnak egyedül, vagy másokkal együtt való megvívása, oly kérdések, amelyeknek eldöntése nem a katona dolga, hanem az államvezetése.

A végrehajtás maga, az ellenfél megsemmisítése, legyőzése, tehát a gyakorlati megoldás viszont a katona feladata.

De vajjon azt jelenti-e, jelentheti-e a helyes szereposztás, a feladatkörök pontos elhatárolása, hogy a nemzet ezzel két táborra szakad? Egy politikai (polgári) és egy katonai táborra? Semmiképpen sem. Ez öngyilkos eljárás lenne békében is, de különösen az háború idején. Nemzeti társadalomban erről szó sem lehet, mert balgaság lenne azt hinni, hogy bármelyik tábor egyedül megvédheti a nemzet érdekeit, vagy ha önző felfogás kerekedne felül, az egyik tábor pusztulása árán a másik létét biztosíthatja. Vagy együtt élnek tovább mint nemzet, vagy együtt buknak el. (Egy-egy nemzeti katasztrófa vámszedőinek emlékéért a történetírás soha sem szokta kegyeletes szavakkal illetni). Úgy érzem, Mohács nemzetének ezt nem kell hosszasan fejtegetnem.

Van azonban még valami, amit ugyancsak nem lehet elég sokszor elmondani. Ez pedig arra a lelkiségre vonatkozik, amely a győzelmek és vereségek forrása. A közvélemény ugyanis nagyon hajlamos arra, hogy katonai sikerekben rögtön saját kiváló nemzeti tulajdonságainak tükröképét lássa, balsikerekben vagy vereségekben viszont azonnal oly hibákat, mulasztásokat vegyen észre, amelyekért természetesen ő nem felelős. Ezeket csak egy, egyetlen egy ember követhette el: a hadvezér. Tehát ő a bűnbak.

Megjegyzendő, hogy ebben a szigorú ítéletben is lenne némi igazság, ha a hadvezér lett volna az államvezetés egyetlen felelős képviselője éveken át. Ha 6 szervezte volna meg egyedül hadseregét, a melyet a maga kereste háborúban — erejét meghaladó feladatot vállalva — maga vitt volna a pusztulásba.

Parlamentáris országokban, vagy ha az előbbi feltételek nem helytállóak, ennek a felfogásnak a helytelenségét bizonyára mindenki belátja. Nem kell újból Mohácsra gondolnunk. 1848/49-es történetünk, a Görgey—Kossuth-kérdés ismerete meggyőző érvek az általánosítás ellen.

1848/49 történetének legszebb fejezete a honvédsereg harca. Ez azonban Kossuth nélkül, vagy ellene alig lett volna lehetséges. Ez az oka annak, hogy surlódások, ellentétek (váci kiáltvány, debreceni függetlenségi nyilatkozat, stb.) ellenére sem került a sor nyílt törésre vagy szakadásra az államvezetés és a hadvezér között. A hadsereg fegyelmezetten, méltón régi jó híréhez, két nagy hatalom ellen is állta dicsőségesen a harcot. „Világos“ nem egy elvetemült áruló kétségbeesett tette volt, hanem az ellenséges túlerő okozta tragédia.

Az államvezetésnek és hadvezetésnek együttes gondja megőrizni a nemzetnek azt az egységét, amely erős lélekkel visel el balsikereket is, amelyben háttérbe szorul az önzés és mindenki csak a deákferenci elvre gondol: a hazáért mindent, de a hazát kockáztatni nem szabad!

De vájjon mi a szerepe, a kötelessége a katonai vezetésnek az ukima ratio bekövetkezte előtt? Nem a római közmondás hangos, de annak annál realisabb követése. Teljes egyetértésben az államvezetéssel. Egyébként a katonai vezetés maga nem valami kínai fallal elhatárolt, idegen nagyság, hanem béke idején is részese az államvezetésnek, hisz a katonai adminisztráció annak szerves része, ő végzi a hadsereg szervezését, kiképzését, stb. Vezérkara, felelős katonai minisztere révén állandóan tájékoztatja az államvezetést a maga munkájáról, hadserege erejéről, a várható vagy lehetséges ellenfél katonai erejéről, felfegyverzettségének fokáról. Megfigyelései kapcsán bizonyára javaslatokat is fog tenni, ezek azonban nem jelenthetik egyben a politikai kezdeményező st, a politikai irányítást, mert ez az államvezetés, az államférfi feladata.

Viszont az államférfi mindent el fog követni, hogy a hadsereg állandóan feladata magaslatán állhasson. Hadsereg, erős hadsereg nélkül, még kis államok sem folytathatnak eredményes külpolitikát. Jó példa erre a minden konfliktusban semlegességre törekvő államok hadseregfejlesztési politikája.

A hadvezér megmondja mi az, amire hadserege képes, milyen feladatot vállalhat, az államférfi viszont ehhez szabja külpolitikai gesztióit és idejében közli a hadvezérrel, hogy milyen cékitűzéssel, milyen politikai feladat más eszközökkel való megoldásával kívánja a hadvezért és hadseregét megbízni.

Az államférfi és katona, az államvezetés;és hadvezér viszonyának ilyen alakulása a történelmi fejlődés következménye. Elég a patriarchális monarchiákra, a feudalizmus kiskirályaira, a királyság isteni eredetének elvére, az abszolút fejedelmi hatalom lényeges ismertetőjeleire gondolnunk, hogy meglássuk a korábban többnyire egy személyben megtestesült politikai és katonai vezetés későbbi elkülönülésének logikus okait. Igazat kell adnunk Schlieffen tábornagnak, aki a hadtörténelmi tények és események mélyén felismeri a történelem logikáját: minden úgy történt, ahogyan történnie kellett és véleménye szerint, ez a törvényszerűség hasonló helyzetekben és körülmények között valószínűleg a jövőben is megőrzi jogait.

Az igazi államférfi és az igazi hadvezér ezt az igazságot adott helyzetekben együtt ismeri fel és közös erővel hasznosítja azt a nemzet javára.

Megtagadnék a helyes történelmi felfogást, ha a fentieket akár a mai eseményekre, akár a közelmúlt eseményeire vonatkoztatnák. Ehhez nincs meg a megkívánt történelmi távlatunk. Ugyanígy helytelen lenne az a következtetés is, hogy az egységes politikai és katonai vezetés történelmi példái elítélő nyilatkozatra készíthetnek az egységes vezetéstől eltérő és immár ugyancsak történelmi formákkal szemben. Akkor is, később is voltak győzelmes és veszített hadiáratok, függetlenül a harcoló felek államformáitól és államvezetési normáitól. Az államfők, államférfiak, hedvezérek akkor is, később is emberek voltak, akik nézeteiket nem az angyalok vagy ördögök nyelvén, hanem emberi szóval mondták meg egymásnak. Ilyen emberek voltak belső küzdelmeik, egymás ellen, de a köz érdekében folytatott közös harcaik is. Háborúik is emberek hadjáratai voltak.

Szerencsés minden nemzet, amelynek voltak igazi államférfiai és igazi katonái, mert akkor ilyenekkel ezt a nemzetet a jövőben is megajándékozta a sors.

Ifjabb Andrassy Gyula mondását: legnagyobb csodája történelmünknek, hogy létezőnk, Ötletesnek tartom, örülök is ennek az igazságnak, de kijelentést a „csoda“ hétköznapi jelentésében nem tehetem magamévá. Ha valaki, akkor a történetíró az, aki az isteni gondviselésnek, nem pedig emberi tulajdonságok és törekvések kicsinyes játékának tekinti a népek sorsának alakulását. Azt is tanítja a történelem, hogy valóban nem emberek vagy népek, hanem azok létének vagy nemlétének örök törvényei a döntők a háború nehéz kérdésében.

De mi hiszünk abban is, hogy az igazi államférfi és az igazi hadvezér Isten akarata szerint cselekvő ember. Ha mögöttük áll egy dolgos, áldozatos, önfeláldozó nemzet: valóban betölthetik hivatásukat. A magyar történet lapjai nem adnak okot pesszimizmusra. A magyar katona hőskora — a végvári vitézek dicsősége — a magyar nemzet legnehezebb századaiban született meg. Ugyanekkor akadtak mindig államférfiak is, akik soha meg nem szűnő gonddal munkálták a nemzeti egység megteremtését és ha ezt nem is érték el, ébren tartották az erre való törekvést, vágyat. Ez biztató ígéret a jövőre.

Világot járó magyarok a szélrózsa minden irányában találnak katona sírokon magyar fejfákat. Ezek gyakran névtelenek. Ennek a névtelen katonának, a honfoglaló ősök, a végvári vitézek örökösének fejfája, Doberdó, Galícia, a Közel-Kelet, a Balkán harcmezői és még távolabbi csatamezők sok-sok névtelen hősének sírkeresztje nemcsak emlék, amelynek kegyelettel áldozunk. A névtelen katona emlékét a hősök terén megörökítő kőlap nem egy nemzet sírboltját takarja.

A kőlap a feltámadás örök szimbóluma, a fejfák pedig mérföldkövek a nemzeti áldozatkészség és halhatatlanság útján.

HARDY KÁLMÁN